

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ
В ЇХ ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ**

*Збірник наукових праць, присвячених пам'яті
професора С.П.Самійленка*

Частина II

Запоріжжя ЗДУ 1996

форми на позначення суб'єкта, конкуруючи між собою, виявляються досить різноманітними якісно, хоча досить непродуктивними кількісно. Ця ситуація не суперечить нашому припущенню щодо особливої функції форми середнього роду, завдяки якій відбувалася внутрішня якісна перебудова нечленних пасивних дієприкметників минулого часу. Всі інші граматичні засоби на позначення суб'єкта, крім форм орудного відмінка, вичерпуються до кінця ІІ ст., тобто до часу появи нового -е в пасивних дієприкметниках. Форма орудного суб'єкта, хоча й у незначній кількості, стабільно функціонує у джерелах наближеного до розмовного ділового стилю й поступово перебирає на себе функцію позначення суб'єкта надалі.

Д. Арешенков

МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНОГО МОВЛЕННЯ В СИСТЕМІ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ

Визнання того, що головним фактором утворення функціональних стилів /ФС/ є типова соціально-мовленнева ситуація, дає можливість встановити критерій класифікації цих стилів на підставі наявності чи відсутності чітко окресленої сфери мовного спілкування, в межах якої функціонує відповідний ФС. Оскільки такі сфери детермінуються певним видом людської діяльності, номенклатура яких є загально-визнаною, то такий підхід, здавалося б, не повинен викликати заперечень. Адже логічно, що потреби науково-дослідницької, адміністративно-правової чи політико-ідеологічної діяльності забезпечуються відповідно науковим, діловим і публіцистичним ФС. Однак більш глибокий аналіз реальностей породжує певні сумніви, насамперед стосовно змісту та меж тієї сфери спілкування, де функціонує публіцистичне мовлення.

Почнемо з того, що поняття "політико-ідеологічна", або "суспільно-політична" діяльність включає в себе досить широкий спектр різних видів громадської та політичної роботи. Таку діяльність здійснює цілий ряд інституцій. Це, насамперед, різні партії, рухи, спілки, об'єднання; ради депутатів усіх рівнів, різноманітні товариства, гуртки, клуби громадсько-політичного характеру і т. ін. У більшості визначень та тлумачень зазначається, що публіцистичний стиль, який обслуговує широку сферу суспільних стосунків, найповніше використовується в газетах,

суспільно-політичних журналах, на радіо, телебаченні, в документальному кіно /див., напр., Ганич 1985, 230/. Логічно виникає питання: яке ж місце в системі суспільно-політичних інституцій посідають газети, радіо, телебачення?

Очевидно, що засоби масової інформації є не стільки політичними установами, скільки саме засобами інформування громадськості про факти, події, явища насамперед суспільно-політичного життя країни й світу. Суспільними ж інституціями, мабуть, слід вважати інформаційні агенції, бюро, редакції, котрі через розгалужену, технологічно потужну мережу пресових видавництв, радіо- і телевізійних станцій забезпечують потреби суспільства у різноманітній актуальній інформації. Навіть за умови, що вітчизняні засоби масової інформації тривалий час були вкрай політизовані, ряд учених звертали увагу на якісну відмінність власне публіцистичних та інформаційних текстів, що знаходило своє відображення у тих термінах, що ними позначався розглядуваний ФС: газетно-публіцистичний /А.Васильєва, О.Троянська/, газетно-інформаційний /Д.Шмельов/, стиль масово-політичної інформації /І.Білодід/, інформаційний стиль /Д.Баранник/.

Такі термінологічні інновації відображають спробу осмислити ті зрушення, зміни, що відбулися як усередині ФС, так і в системі стилів загалом. Особливості термінування певним чином відбивають і своєрідність розуміння цих процесів. Усвідомлення того, що звичні рамки публіцистичного стилю вже не витримують усе потужніших хвиль нових мовностилістичних явищ, породжуваних мовленням засобів масової комунікації, змушувало дослідників або розширювати ці рамки, або зовсім виводити мовлення газети, радіо і телебачення за межі власне публіцистичного стилю. Позиція останніх видається більш обґрунтованою, правомірною. Які ж для цього є підстави?

Насамперед зазначимо, що певний функціональний вид мовлення обов'язково характеризується відповідною інтенцією, яка є типовою для даного ФС у цілому і значною мірою визначає його мовностилістичні особливості. Умови ж реалізації комунікативного завдання, котрі теж впливають на відбір мовних засобів, диференціюють різновиди мовлення вже всередині ФС. Очевидно, що різні чинники екстралінгвістичного плану є пов'язаними з різними лінгвістичними категоріями, у кінцевому ж рахунку мовні параметри текс-

ту зумовлюються тією мовною функцією /повідомлення, впливу, узгаляння тощо/, котра актуалізується, стає провідною у відповідній ситуації мовлення.

З цієї точки зору об'єднання в одному понятті "публіцистичний стиль" таких різнопланових жанрів журналістики, як памфлет і репортаж, фейлетон та інформаційна замітка, доповідь і коментар, не є правомірним. Очевидно, що підставою для подібного об'єднання стала насамперед форма існування цих жанрів: адже всі вони з'являються у засобах масової інформації, і в першу чергу - газеті. Однак форма існування мовлення не може бути достатньою умовою для виділення його в окремий стиль. Провідним екстралінгвістичним фактором, як уже зазначалося, служить відповідна сфера спілкування, а провідна риса лінгвістична визначається тією мовною функцією, котра актуалізується у даному ФС.

Нам близька логіка авторів монографії "Сучасна українська літературна мова: Стилїстика" /К., 1973/, де розмежовано усне мовлення переконувального призначення, комунікативне завдання якого здійснюється засобами публіцистичного стилю, та мовлення повідомного призначення, комунікативне завдання якого реалізується за допомогою "інформаційного функціонального різновиду мовлення, який у зв'язку з розвитком засобів масової інформації - преси, радіо, телебачення - набуває все більш чітких, системних рис окремого стилю" /с.527/. Обраний підхід, за яким той чи інший ФС визначається у відповідності до сфери його функціонування та комунікативної мети, вимагає, на наш погляд, включення до складу ФС обох варіантів - усного і писемного. Стосовно інформаційного ФС, то обидві форми його існування функціонують у сфері масової комунікації, мають за мету повідомлення про найважливіші актуальні події життя і знаходять свою реалізацію за допомогою ряду специфічних мовних засобів. Серед найголовніших наведемо такі:

- організація інформаційного тексту за чіткими стандартними схемами /"де, коли, що" відбулося, хто про це інформує, які передумови та перспективи описуваної події, явища і т.д./;

- висока частотність вживання мовних засобів оцінного характеру, насамперед оцінної лексики;

- активне функціонування форм персональності, особливо в коментарному мовленні;

- широке використання експресивних засобів - різних тропів та синтаксичних конструкцій - у поєднанні зі звичними, стандартними для цього стилю засобами мовного вираження і под.

Названі особливості стосуються текстів саме інформаційного призначення, бо, як ми знаємо, по каналах масової комунікації можуть передаватися тексти різної стилістичної спрямованості. Очевидно, що виступи на мітингу чи в парламенті, які часто звучать в ефірі, промовці намагаються будувати у відповідності до законів публіцистичного, ораторського стилю. Тексти передач або статей науково-популярного характеру теж відповідають вимогам свого стилю. Через засоби масової комунікації передаються і художні тексти, можна тут зустріти і розмовне мовлення. І тільки певна частина текстів, створена з метою повідомлення, інформування про актуальні події суспільного життя, будується за властивими стилістичними принципами, відмінними від тих, що діють в інших ФС.

Отже, можна з певністю твердити, що збільшення питомої ваги і ролі інформаційного мовлення у комунікативних процесах суспільства, усе чіткіша його функціонально-стилістична визначеність, що знайшло підтвердження у ряді досліджень, промовляє за те, що в системі сучасної української мови окреме місце посідає стиль, суті якого найбільше відповідає термін "інформаційний". Цей різновид спеціального мовлення почав складатися в результаті активізації масово-інформаційного виду діяльності суспільства, яку здійснюють різні інформаційні агенції, редакції, творчі об'єднання. В інформаційному ФС знаходить свою безпосередню реалізацію мовна функція повідомлення, інформування, в той час як у власне публіцистичних текстах актуалізується апелятивна функція мови. Таким чином, маємо достатні підстави включати до складу ФС ще один спеціальний стиль - інформаційний.

В.Грицина
/м.Кривий Ріг/

ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ У ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Вставлені конструкції /далі ВК/, що охоплюють, як відомо, вставлені слова, вставлені сполучення слів, словосполучення, вставлені речення чи ряд речень, створюють коментар, супровід основного повідомлення. Вони не входять до граматичного складу